

เบญจขันธ์ : พุทธชีวิตศน์เพื่อการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์

Five Aggregates: Biology for Development of Human intelligence

พระมหาเกียรติศักดิ์ กิตติปาโล (จุมพลน้อย)

Phramaha Keattisak Kittipalo (Jumpolnoi)

โรงเรียนวัดโบสถ์อินทร์บุรี (แผนกสามัญศึกษา) จังหวัดสิงห์บุรี

Watbotinburi School (General education section) Singburi

Email:ricetree2563@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “เบญจขันธ์: พุทธชีวิตศน์เพื่อการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์” พบว่า ชีวิตตามหลักเบญจขันธ์ มีการแสดงถึงความเชื่อมโยงของส่วนประกอบทั้ง 5 ได้แก่ รูป (ร่างกาย) เวทนา (อารมณ์รู้สึก) สัญญา (กำหนดหมายรู้) สังขาร (การปรุงแต่งจิต) และวิญญาณ (การรู้ชัดในอารมณ์) เนื่องจากเป็นองค์ประกอบของชีวิตที่สำคัญในกระบวนการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์ให้สมบูรณ์ขั้นสูงสุด ด้วยการใช้กระบวนการตามศีล สมาธิ และปัญญา โดยต้องคำนึงหลักพื้นฐานด้านพัฒนาการศักยภาพของมนุษย์ที่สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญ ประกอบด้วย พัฒนาการทางด้านร่างกาย พัฒนาการทางอารมณ์ พัฒนาการทางสังคม พัฒนาการทางสติปัญญา และพัฒนาการทางศีลธรรมควบคู่กันไป จึงเป็นเครื่องมือที่สมบูรณ์ในการกำจัดความไม่เข้าใจและไม่รู้จักจริง (อวิชชา) ในเบญจขันธ์นั้น อันที่เป็นสาเหตุให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างไม่ถูกต้องและมีความเข้าใจต่อชีวิตของผู้อื่นในทางที่ผิดตามไปด้วย ตรงกันข้ามหากมีการพัฒนามนุษย์ให้มีทัศนคติ ความเข้าใจและความคิดเห็นต่อชีวิตของตนที่ถูกต้องแล้ว การมีทำที่ต่อสิ่งมีชีวิตบนโลกนี้ประเภทอื่น ๆ ก็จะถูกต้องเช่นกัน ทุกชีวิตก็จะดำเนินชีวิตบนโลกพร้อมอย่างเข้าใจและมีการปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้องและเหมาะสม

คำสำคัญ : สติปัญญา, การพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์, ชีวิตศน์ในหลักเบญจขันธ์

Abstract

This article objective to study of “Five Aggregates: Biology for Development of Human intelligence” found that life based on five Aggregates have connection of the five components is shown: Rupa (corporeality), Vedanā (sensation), Saññā (perception), Saṅkā (volitional activities) and Viññāna (consciousness). Because as the important element of life in the maximum development process of human intelligence completely with using according to Sīla (precepts), Samadhi (concentration) and Paññā (wisdom). By considering the fundamental principles of human potential development that present society emphasizes, including physical development, emotional development, social development and intellectual

development and perceptual development concurrently. It is the perfect tool to get rid of the misunderstandings and ignorance (Avijjā) in the five aggregates. Which causes human beings to live their lives incorrectly and have a wrong understanding of the lives of others. On the contrary, if human beings are developed having the correct attitudes, understanding and opinions on one's life. The attitude towards other types of lives on this planet will also be correct. All life will live on earth with understanding and treat others correctly and appropriately.

Keyword: Intelligence, development of Human intelligence, biography in five aggregates

บทนำ

ในโลกยุคปัจจุบันปฏิเสธไม่ได้ว่าทุกคนกำลังอยู่ในยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI age) เป็นเทคโนโลยีสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์คิดค้นขึ้นจากศาสตร์ทางด้านวิทยาศาสตร์หลาย ๆ แขนง มาผนวกกับเทคโนโลยีในด้านอื่น ๆ จนกลายมาเป็นนวัตกรรมขั้นสูง ระบบ AI ที่อยู่ในเทคโนโลยีเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของมนุษย์เป็นอย่างมาก แต่กระนั้น การพัฒนาเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยปราศจากการศึกษาค้นคว้าและวางแผนในมิติทางสังคมศาสตร์ด้วยนั้น ก็มักจะส่งผลกระทบต่อสังคมมนุษย์ตามมาเช่นกัน ดังเช่นที่เคยเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ของโลกที่เปลี่ยนจากยุคเกษตรกรรมมาเป็นยุคอุตสาหกรรมแล้วเกิดผลกระทบในด้านสังคมตามมามากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องแรงงาน ปัญหาการปรับตัวการยอมรับสิ่งใหม่ของปัจเจกบุคคลในสังคม ปัญหาด้านวิทยาการในบางสาขาที่ยังก้าวไม่ทันกับเทคโนโลยี (สุกมล มุ่งพัฒนสุนทร, 2558: 32) โดยการสร้าง AI นั้น จำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานความรู้จากศาสตร์แขนงต่าง ๆ เพื่อนำมาปรับประยุกต์และผสมผสานกัน ศาสตร์เบื้องต้นคือ ศาสตร์ทางด้านปรัชญาและระบบตรรกะ โดยมีริสโตเติลเป็นนักปรัชญาคนแรก ศาสตร์ต่อมาที่สำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนา AI ให้มีความเป็นชีวิตขึ้นมา ก็คือศาสตร์ทางด้านชีววิทยาและจิตวิทยา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของระบบประสาท สมอง และกระบวนการรับรู้ หรือด้านพุทธิปัญญา พัฒนาการทางสติปัญญา ที่เหล่านักวิทยาศาสตร์ผู้ประดิษฐ์คิดค้น และพัฒนา AI จำเป็นจะต้องอาศัยศาสตร์และความรู้เหล่านี้ในการพัฒนา AI ให้ปฏิบัติการได้ด้วยตัวมันเอง ราวกับมีมันสมองของมนุษย์อยู่ด้วย (สุกมล มุ่งพัฒนสุนทร, 2558: 38 - 39)

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยี AI ในยุคสมัยปัจจุบันนั้น AI มีความสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ในยุคปัจจุบันแทบจะทุก ๆ กิจกรรม เรียกได้ว่าตั้งแต่ตื่นนอนมาตอนเช้าเปิดโทรทัศน์ หรือจับโทรศัพท์ล้วนเป็นการปฏิสัมพันธ์กับเทคโนโลยีที่มี AI เป็นส่วนหนึ่งในการทำงานของเทคโนโลยีเหล่านั้น หรือแม้กระทั่งขับรถ หรือโดยสารรถสาธารณะอย่างรถไฟฟ้า ไปพบเจอโฆษณาตามบิลบอร์ด การทำงานที่ต้องอาศัยคอมพิวเตอร์ หรือการติดต่อสื่อสารผ่านช่องทาง อย่างเช่น Facebook , YouTube และ Google ตลอดจนถึงการซื้อขายของออนไลน์ การส่งจดหมายออนไลน์ สิ่งเหล่านี้ล้วนปฏิบัติบนโปรแกรมที่มีเทคโนโลยี AI เป็นส่วนประกอบสำคัญในการประมวลผลและขับเคลื่อน (สุกมล มุ่งพัฒนสุนทร, 2558: 46) เมื่อก้าวถึงชีวิต

ในทางพุทธศาสนา ได้แบ่งส่วนที่เป็นนามธรรมหรือจิตใจออกเป็น 4 ส่วน และส่วนที่เป็นรูปธรรมอีก 1 ส่วน เมื่อรวมกันเข้าจึงได้เป็น 5 ส่วน เรียกว่า เบญจขันธ์ หรือ ขันธ์ 5 ที่แปลว่า ส่วน 5 ส่วนประกอบกันขึ้นเป็นโลก คือเป็นสัตว์เป็นคนนั่นเอง (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป: 65) เบญจขันธ์นี้ ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งในการแสดง ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับโลก เพื่อให้มนุษย์มีความคิดเห็นหรือท่าทีที่ต่อชีวิตของตนหรือของผู้อื่นว่าเป็น อย่างไร หรือที่เรียกว่า ชีวิตทัศน์ อันหมายถึงชีวิตที่อยู่บนโลกใบนี้ การมีชีวิตของสิ่งต่างๆ จึงทำให้โลกมีสรรพ สร้างตามไปด้วย โดยเฉพาะชีวิตมนุษย์ที่สามารถใช้สติปัญญาคิดตรองได้มากกว่าสิ่งชีวิตทั่วไป ชีวิตทัศน์จึง มีความสำคัญต่อการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์เพื่อสร้างสรรค์โลกนี้ให้เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ นักจิตวิทยาใน ปัจจุบันมีความเชื่อที่เหมือนกันว่า องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อสติปัญญาหรือเชาว์ปัญญามาจากสอง องค์ประกอบ ได้แก่ พันธุกรรม (Heredity) และ สิ่งแวดล้อม (Environment) (พาสนา จูร์ตัน, 2548: 93 - 94) เมื่อมนุษย์มีสติปัญญาในมองชีวิตที่ถูกต้องและดำเนินอยู่ในหนทางที่ชอบแล้ว ก็เป็นเรื่องไม่ยากที่จะทำ ความเข้าใจสรรพสิ่งบนโลกนี้ได้

จากเหตุผลและความสำคัญที่ได้กล่าวมา อาจสรุปได้ว่า พุทธชีวิตทัศน์ตามหลักเบญจขันธ์เพื่อการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์นี้ จำเป็นต้องอาศัย 2 ส่วน คือ โลกวัตถุ ที่เป็นเครื่องมืออุปกรณ์เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ และวิทยาการขั้นสูง และอีกหนึ่งส่วนสำคัญมาก คือ ชีวิตศาสตร์ ที่เป็นหลักการดำเนินชีวิต ความดี งาม จริยธรรม และศาสตร์แขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์มีพัฒนาการด้านเทคโนโลยี ไปพร้อมกับพัฒนาด้านสติปัญญา ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านศีลธรรม โดยมีความคิดเห็นต่อ ชีวิตของตนให้เป็นไปในท่าทีที่ถูกต้องและเหมาะสมกับยุคสังคมนิยมปัญญาประดิษฐ์ในปัจจุบันได้อย่างรู้เท่าทัน

ความหมายของสติปัญญา

คำว่า สติปัญญา หรือ เชาว์ปัญญา (Intelligence) มีแนวคิดและทฤษฎีที่ถูกพูดถึงอยู่หลายสาขา เช่น มานุษยวิทยา จิตวิทยา วิทยาการคอมพิวเตอร์ เป็นต้น โดย Legg & Hutter ได้รวบรวมคุณลักษณะสำคัญของ สติปัญญาไว้ดังนี้

สติปัญญาเป็นคุณสมบัติของปัจเจกในการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม

สติปัญญาเกี่ยวข้องกับความสามารถของปัจเจกในการบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง

สติปัญญาขึ้นอยู่กับความสามารถของปัจเจกในการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน

ดังนั้น สติปัญญาในความหมายโดยทั่วไป หมายถึง ความสามารถของผู้กระทำการในการบรรลุ วัตถุประสงค์ภายใต้สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยการเรียนรู้ ปรับตัว และตระหนักรู้ถึงเงื่อนไขที่แตกต่างกัน (ปรีชาพล ชูศรี และคณะ, 2562: 30)

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า “สติปัญญา หรือ เชาว์ปัญญา” ไว้หลากหลาย ทัศนะด้วยกัน ดังนี้

บีเนต (Binet) (Cronbach, 1971: 200) สติปัญญาว่าเป็นความสามารถอันหนึ่งอันเดียวที่เกิดจาก กระบวนการทางสมองที่สลับซับซ้อนอันประกอบด้วยความสามารถที่จะเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามลักษณะของสิ่ง นั้น ๆ แล้วสามารถนำเอาความเข้าใจของตนไปแก้ไขตัดแปลงสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาให้บรรลุเป้าหมาย ตลอดจนความสามารถในการใช้วิจารณญาณของตนเองอีกด้วย

เวคสเลอร์ (Wechsler, 1958: 7) ได้กล่าวว่า สติปัญญาเป็นความสามารถของบุคคลในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างมีจุดมุ่งหมาย คิดหาเหตุผลและสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ

ธอร์นไดค์ (Thorndike, 1967) ได้กล่าวว่า “เชาว์ปัญญา เป็นความสามารถในการตอบสนอง และจัดกระทำกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี

พาสนา จุฬรัตน์ (พาสนา จุฬรัตน์, 2548: 65) ได้กล่าวว่า เชาว์ปัญญา หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรม และการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

จากความหมายดังกล่าว คำว่า “สติปัญญา” เป็นที่รู้จักทั่วไปวงการวิชาการไทย ซึ่งมีความหมายที่คล้ายคลึงกับคำว่า “ปัญญา” ที่มาเพียงลำพังคำเดียวในพุทธศาสนา แต่เวลาใช้ปัญญาในสถานการณ์ต่าง ๆ ปัญญาต้องดำเนินควบคู่ไปกับการมีสติสัมปชัญญะทุกเมื่อ มิเช่นนั้นบุคคลที่มีเพียงปัญญาอย่างเดียว ก็กลายเป็นคนถือตัวถือตนว่าเก่ง หรือเข้าใจว่าตนมีความรู้มากกว่าผู้อื่น ซึ่งจัดอยู่ในบุคคลประเภทพุทธิจริต จึงสรุปได้ว่า สติปัญญา หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการจัดการสถานการณ์ต่าง ๆ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เข้าใจในสรรพสิ่งอย่างมีเหตุผลและปราศจากอคติ ด้วยการพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่องตามแนวทางสัมมาปฏิบัติ เพื่อให้สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น และสามารถบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์

มีนักวิชาการเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์ไว้หลากหลายท่านดังนี้
ฌอง เพียเจต์ (Jean Piaget) ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดและพัฒนาการทางสติปัญญาขึ้น ซึ่งแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีพัฒนาการของเขาตั้งอยู่บนพื้นฐานทางชีววิทยามาก จุดเริ่มต้นของความสนใจของเพียเจต์เกี่ยวกับพัฒนาการทางสติปัญญา คือ การที่เขาได้ศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของบุตรทั้ง 3 คนของเขาด้วยการศึกษาระยะยาว

เพียเจต์เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เกิดทฤษฎีของเพียเจต์อธิบายว่าพัฒนาการทางสติปัญญาเป็นผลจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับโลกภายนอกหรือสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลจะต้องใช้การปรับตัว (Adaptation) เพื่อให้เข้ากับโลกภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นด้วยการใช้กระบวนการดูดซึม (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) จนทำให้เกิดการเรียนรู้โดยเริ่มจากการสัมผัส การคิดแบบรูปธรรมและพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนเกิดความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งจะเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ

นอกจากนี้ เพียเจต์ยังอธิบายว่ากระบวนการพัฒนาสติปัญญาจะเป็นไปตามลำดับขั้น การคิดในขั้นหนึ่งจะแตกต่างไปจากอีกขั้นหนึ่ง เพราะการพัฒนาจากขั้นหนึ่งไปยังอีกขั้นหนึ่งเป็นการเพิ่มทั้งคุณภาพและปริมาณ โดยทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะและการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลอย่างไรก็ตามลำดับขั้นของการพัฒนาจะเหมือนกันทุกคน แต่ช่วงเวลาในแต่ละขั้นจะแตกต่างกันไป เพราะอิทธิพลของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม

เพียเจต์เชื่อว่าพัฒนาการสติปัญญาของมนุษย์จะเป็นไปตามลำดับขั้น เปลี่ยนแปลงข้ามขั้นไม่ได้ จึงได้แบ่งขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้น คือ

1. ขั้นใช้ประสาทสัมผัสและกล้ามเนื้อ (Sensory-Motor Stage)
2. ขั้นกำหนดความคิดไว้ล่วงหน้า (Preoperational Stage)
3. ขั้นคิดเชิงรูปธรรม (Concrete-Operational Stage)
4. ขั้นคิดเชิงนามธรรม (Formal-Operational Stage) (Piaget, J. (1968) อ้างใน พาสนา จุฬรัตน์. 2548: 22 – 24)

ขั้นของการพัฒนาสติปัญญามนุษย์ทั้ง 4 ขั้น อาจสรุปได้ว่า ขั้นที่ 1 เป็นพัฒนาการของเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 ขวบ สติปัญญาของเด็กในวัยนี้แสดงออกโดยการกระทำ (Actions) และเด็กสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ แม้ว่าจะไม่สามารถอธิบายได้ก็ตาม (Piaget, J. (1968) อ้างใน พาสนา จุฬรัตน์. 2548: 24) ขั้นที่ 2 เป็นพัฒนาการของเด็กตั้งแต่อายุ 2 ถึง 7 ขวบ ความคิดและสติปัญญาของเด็กยังขึ้นอยู่กับความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่ เด็กไม่สามารถใช้เหตุผลอย่างลึกซึ้งได้ ไม่เข้าใจการคงตัวของสสาร และมักยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง แต่เด็กในขั้นนี้สามารถที่จะเรียนรู้เรื่องสัญลักษณ์ เล่นบทบาทสมมติ และสามารถที่จะบอกชื่อสิ่งของต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเขา และที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันได้ ในขั้นที่ 3 เป็นพัฒนาการของเด็กตั้งแต่ 7 ขวบถึง 11 ขวบ พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กในขั้นนี้เป็นไปอย่างรวดเร็วมาก เด็กสามารถที่จะอ้างอิงด้วยเหตุผล ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้สึกจากรูปร่างเท่านั้น เด็กสามารถแบ่งกลุ่ม จัดหมวดหมู่สิ่งของต่าง ๆ ได้ และคิดย้อนกลับได้ ตลอดจนเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ของตัวเลขเพิ่มขึ้น (Piaget, J. (1968) อ้างใน พาสนา จุฬรัตน์. 2548: 24 - 26) และในขั้นที่ 4 เป็นพัฒนาการช่วงสุดท้ายของเด็กที่มีอายุในช่วง 12 ถึงวัยรุ่นใหญ่ เป็นขั้นที่ความคิดมีวุฒิภาวะสูงสุด เพียเจต์ได้สรุปแนวคิดดังกล่าวไว้ว่า เด็กวัยนี้เป็นผู้ที่คิดเหนือไปกว่าสิ่งปัจจุบัน สนใจที่จะสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่าง และมีความพอใจที่จะคิดพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีความจริง หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม

ลอเรนซ์ โคลเบิร์ก (Lawrence Kohlberg (1981) อ้างใน พาสนา จุฬรัตน์. 2548: 34) นักจิตวิทยาชาวอเมริกา เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของแต่ละบุคคลจะผ่านไปตามลำดับขั้น โดยใช้สติปัญญาและการเรียนรู้จากสังคมเป็นพื้นฐานในการคิดหาเหตุผลเชิงจริยธรรมและพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลส่วนใหญ่ จะหยุดอยู่ที่ขั้นกฎและระเบียบเท่านั้น

เล็ป ซีมานอวิช วิกือทสกี (Lev Semanovich Vygotsky อ้างใน พาสนา จุฬรัตน์. 2548: 27) นักจิตวิทยาชาวรัสเซีย ได้อธิบายถึงพัฒนาการเขาว์ปัญญาของบุคคล โดยทฤษฎีนี้มุ่งเน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคมทางธรรมชาติ ยังมีสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งก็คือวัฒนธรรมที่แต่ละสังคมได้สร้างขึ้น ดังนั้นสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัว จึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางเขาว์ปัญญาของแต่ละบุคคล วิกือทสกี (Lev Semanovich Vygotsky อ้างใน พาสนา จุฬรัตน์. 2548: 30) ได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า วัฒนธรรมและสังคมมีอิทธิพลต่อเขาว์ปัญญา และพัฒนาการทางเขาว์ปัญญาของเด็กแต่ละวัยจะเพิ่มขึ้นถึงขั้นสูงสุดตามศักยภาพของแต่ละบุคคลได้ก็ต่อเมื่อได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ ดังนั้นพ่อแม่ ครู หรือผู้ที่ใกล้ชิดเด็กต้องส่งเสริมและช่วยเหลือเด็กตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับ “Zone of Proximal Development” ของเด็กแต่ละคน

อีริก เอช. อีริกสัน (Erik H. Erikson (1968) อ้างใน พาสนา จุฬรตน์. 2548: 39) เป็นนักจิตวิทยาชาวเยอรมัน จะเห็นได้ว่าการที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมต่อสังคมในรูปแบบใด ย่อมขึ้นอยู่กับความสำเร็จในพัฒนาการแต่ละขั้นว่ามีมากน้อยเพียงใด ถ้าพัฒนาการในแต่ละขั้นดำเนินไปอย่างราบรื่น บุคคลก็จะมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพไปในทางที่ดีในทางตรงข้าม ถ้าบุคคลมีปัญหาในช่วงต้น ๆ ของพัฒนาการ ปัญหานั้นก็จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพในขั้นต่อมาได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายถึงสติและปัญญาไว้ว่า ถ้าสติกับปัญญาไม่เกิดองค์ประกอบต่าง ก็จะมีหมุ่นไปตามวงจรเดิม พอเกิดชราภรณ์ขึ้นมา ก็เกิด โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาแล้วจะผลักดันให้กิเลสเกิด แล้วก็มีแรงสะท้อนให้กระทำการ คือ กรรมต่าง ๆ ซึ่งจะ เป็นปัญหาแก่ตนเองบ้างแก่ผู้อื่นบ้างต่อ ๆ ไป

การพัฒนาปัญญาเพื่อทำลายอวิชชา จึงต้องมีการทำลายการเห็นแก่ตนนี้ออกไปเรื่อย ๆ และจริยธรรมที่จะได้ผลจะต้องสร้างปัญญา ถ้าปัญญามากขึ้นอวิชชาจะน้อยลง และตัณหาก็น้อยลงไปด้วย แต่ถ้าความรู้ที่สร้างนั้นไม่ทำลายการเห็นแก่ตัวให้น้อยลงไป ก็ไม่ใช่ปัญญาที่ถูก (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556: 45) เนื่องจากองค์ประกอบภายในทางจิตใจที่มนุษย์มีเป็นพิเศษ ต่างจากชีวิตแบบอื่น ๆ และทำให้มนุษย์มีคุณลักษณะความสามารถเป็นพิเศษเหนือกว่าชีวิตอื่น ๆ นั่นก็คือ “กุศลธรรม” ที่เรียกว่า “สติปัญญา” ส่วนการเล่าเรียน ฝึกฝน อบรม เพื่อนำสติปัญญาที่มีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ และทำให้แก่กล้ายิ่งขึ้น ก็คือกระบวนการที่เรียกว่า “การศึกษา” ถ้ามนุษย์ปราศจากองค์ประกอบที่เรียกว่าสติปัญญา และขาดกระบวนการที่เรียกว่าการศึกษานี้ไป ชีวิตมนุษย์ก็จะอยู่ใต้อำนาจครอบงำของปัจจัยแวดล้อมทั้งหลาย และหมุ่นเวียนอยู่ในวงจรสั้น ๆ แคบ ๆ ซ้ำซากชั่วชีวิตแล้วชีวิตเล่า เช่นเดียวกับชีวิตสัตว์อื่น ๆ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556: 3) เหตุเพราะอวิชชาเข้าครอบงำชีวิตและปกปิดความจริงของชีวิตไว้นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ ชีวิตมนุษย์จึงต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อทำอวิชชาในตนให้เบาบางลง การพัฒนาในพุทธศาสนาใช้คำว่า “ภาวนา” ที่แปลว่า ทำให้เจริญ ทำให้เป็นทำให้มีขึ้น หรือฝึกอบรม ภาวนานั้นจัดเป็น 4 อย่าง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2560: 49 - 50) คือ

1. กายภาวนา การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
2. ศิลภาวนา การพัฒนาศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับเพื่อนมนุษย์ในสังคม
3. จิตภาวนา การพัฒนาจิต คือ การทำจิตใจให้เจริญองงามขึ้นในความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง สงบสุข และเป็นอิสระ

4. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ความคิดเหตุผลและการหยั่งรู้ความจริง จนเข้าถึงอิสรภาพ มีชีวิตที่ติงามปลอดทุกข์ปราศปัญหา

ภาวนา 4 นี้ มักใช้ในการตรวจสอบ เหมือนกับเป็นแนวทางวัดผลด้านต่าง ๆ ของการพัฒนาชีวิตของคน นั่นว่าได้รับการพัฒนาครบถ้วนไหม เมื่อได้รับการพัฒนาครบทั้ง 4 ภาวนา ก็เปลี่ยนเป็น ภาวิตกาย มีกายพัฒนาแล้ว (มีกายภาวนา) ภาวิตศีล มีศีลที่พัฒนาแล้ว (มีศีลภาวนา) ภาวิตจิต มีจิตที่พัฒนาแล้ว (มีจิตภาวนา) และ ภาวิตปัญญา มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว (มีปัญญาภาวนา) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2560: 53)

พุทธชีวิตต้นในหลักเบญจขันธ์ที่มีต่อการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์

ชีวทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษย์ที่เป็นรู้จักกัน คือ ทฤษฎีวิวัฒนาการมนุษย์ของชาร์ล ดาร์วิน (Charles R. Darwin) ถือว่าเป็นจุดเกิดความขัดแย้งทางความคิดเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ระหว่างมุมมองของศาสนาประเภทเทวนิยมและวิทยาศาสตร์อย่างสิ้นเชิง ดาร์วิน ชี้ให้เห็นว่า ชีวิตใดๆ ในโลกก็ดี ไม่ได้เกิดจากการให้กำเนิดหรือการสร้างสรรค์ของพระเจ้า แต่เป็นกฎแห่งธรรมชาติต่างหาก ที่สร้างสรรค์คัดสรรและเลือกให้ชีวิตแต่ละชีวิตคงอยู่หรือสูญพันธุ์ไป กฎที่ว่าเป็นนี้คือ กฎแห่งการอยู่รอดของผู้ที่แข็งแรงที่สุดและเหมาะสมที่สุด ธรรมชาติได้คัดเลือกชีวิตทั้งพืชและสัตว์ที่แข็งแรงให้อยู่รอด (Natural selection) (ธีรยุทธ บุญมี, 2546: 56 - 57) พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป: 65) ได้อธิบายถึงโลก โดยการจำแนกโลกเป็นฝ่ายวัตถุ เรียกว่า รูปธรรม อย่างหนึ่ง ฝ่ายจิตใจ เรียกว่า นามธรรม อย่างหนึ่ง นอกจากนี้ ยังได้แบ่งส่วนที่เป็นนามธรรมหรือจิตใจออกเป็น 4 ส่วน เมื่อนำรูปธรรมอีก 1 ส่วนมารวมเข้ากับนามธรรมจึงได้เป็น 5 ส่วน เรียกว่า เบญจขันธ์ หรือ ขันธ์ 5 แปลว่า ส่วน 5 ส่วนประกอบกันขึ้นเป็นโลก คือเป็นสัตว์เป็นคนนั่นเอง

ดังนั้น ชีวิตของมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาถือว่ามาจากการประกอบกันขึ้นมาจาก รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่เรียกว่า เบญจขันธ์ โดยย่อแยกเป็นส่วนรูป และส่วนนาม ซึ่งอยู่ในประเด็นเนื้อหาที่ผู้เขียนเลือกมานำเสนอในครั้งนี้

มุมมองของเบญจขันธ์ที่มีต่อชีวิต

เบญจขันธ์ เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงภาวะของชีวิตว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มาประชุมกันเข้า และมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สุดแต่ร่างกายประกอบเหล่านั้นจะแปรเปลี่ยนไปอย่างไร ตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556: 36)

แนวทางประยุกต์พุทธธรรมในด้านการศึกษา มีสิ่งที่ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเบญจขันธ์ไว้ว่า ชีวิตนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งจัดเป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ เรียกว่า ขันธ์ 5 คือ

1) **รูป** เป็นองค์ประกอบฝ่ายวัตถุหรือฝ่ายร่างกายทั้งหมด รวมทั้งคุณสมบัติหรือพฤติกรรมทั้งหมดของมัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 37) ร่างกายเป็นวัตถุที่เรียกว่า รูป หรือ รูปขันธ์ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป: 66)

2) **เวทนา** เป็นอารมณ์ทุกข์และสุขของมนุษย์ ปัญหาของมนุษย์จะเริ่มจากจุดนี้ และจะพัวพันกับจริยธรรมมาก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 37) อีกความหมายหนึ่ง แปลว่า ความรู้สึก โดยปกติของคนมีความรู้สึกอยู่ 3 อย่าง คือ สุขหรือพอใจ ทุกข์หรือไม่พอใจ และลักษณะที่ไม่อาจจะเรียกว่าสุขหรือทุกข์ คือเป็นเรื่องที่ยังเฉย ๆ อยู่ แต่ก็มีความรู้สึกเช่นกัน ความรู้สึกนี้มีประจำอยู่ในทุกคนเป็นปกติ และเป็นส่วนหนึ่งที่ประกอบกันเข้าเป็นคนนี้ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป: 66)

3) **สัญญา** เป็นความหมายรู้อสิ่งต่าง ๆ เช่น เสียงท่ม แผลม ดัง เบา เป็นตัวสร้างความจำและวัตถุประสงค์ของความคิด มีความสำคัญมากในกระบวนการเรียนรู้ สัญญาที่ตีย้อมให้เกิดความจำที่ดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 37) พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายว่า สัญญา แปลว่า รู้ตัว เป็นความรู้สึกตัวอยู่เหมือนว่าเรากำลังตื่นอยู่ คือ ไม่หลับ ไม่สลบ ไม่ตาย หรือเรียกว่า มีสติสมปฤติ โดยทั่ว ๆ ไป มีความเข้าใจตรงกับความหมายว่า ความจำได้หมายรู้นั่นเอง (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป: 66) สัญญาในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นตัวตน

สัญญาเป็นเพียงความรู้สึกจำได้หมายรู้ที่ยังคงคืออยู่ พอเกิดการไม่เป็นระเบียบในการปรุงแต่งขึ้น สัญญา หรือ สมปฤติ ก็จะกลายเป็นใช้ไม่ได้ทันที (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป: 71)

4) สังขาร เป็นนามธรรม แปลว่า ปรุงแต่ง หมายถึง ปรุงแต่งจิตให้ตีให้ชั่ว ซึ่งเรียกว่า กุศลบ้าง อกุศล บ้าง มีองค์ประกอบของจิตถึง 50 อย่าง ที่เป็นตัวนำ คือ เจตนา ฝ่ายดีมี เมตตา สติ ปัญญา ฯลฯ ฝ่ายชั่วมี โลภะ โทสะ โมหะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 37) ถ้ากล่าวถึงสังขารในส่วนนามธรรม ปรุง คือ กิริยาอาการของสิ่งที่เป็นอยู่ในคนหนึ่ง ได้แก่ การคิดหรือความคิดเช่นคิดจะทำ คิดจะพูด คิดอย่างนั้นอย่าง นี้ คิดดีคิดเลวคิดในทางไหนก็จัดเป็นความคิดทั้งนั้น ความรู้สึกที่เป็นความคิดพุ่งขึ้นมาจากการปรุงแต่งภายใน ใจนี้ เรียกว่า สังขาร ส่วนคำว่า สังขาร อิกนัยอื่น หมายถึงบุญกุศลที่ปรุงแต่งคนให้เกิดขึ้นก็มี หมายถึงร่างกาย หรือโครงร่างที่มีจิตใจครองก็มี ถึงแม้จะมีความหมายหลายนัย แต่โดยสาเหตุที่มีความหมายไปในทางที่มีการ ปรุงแต่งประกอบกันขึ้นมาเหมือนกัน (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป: 66 - 67)

โดยกระบวนการของความคิดและพฤติกรรมอยู่ใน 4 ส่วนนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำต่าง ๆ ของ มนุษย์ทั้งหมด

5) วิญญาณ การรับรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสโดยตรง วิญญาณประเภทที่ปรากฏในอาการรู้ตัว เรียกว่า วิถีวิญญาณ วิญญาณประเภททำหน้าที่สืบเนื่องโดยอาการไม่รู้ตัว เรียกว่า ภาวังควิญญาณ (พระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 37) เป็นจิตที่ทำหน้าที่รู้สึกที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น และที่กายทั่ว ๆ ไปตลอดถึง ที่ใจของตนเอง (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป: 67)

เหตุนี้สิ่งมีชีวิตบนโลกนี้ จึงประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนร่างกาย ที่คอยห่อหุ้มรูปร่างคน หรือ สัตว์ไว้ภายนอก จัดเป็นรูปธรรม ได้แก่ รูป และส่วนที่เป็นจิตใจหรือนามธรรม ที่อยู่ภายในตัวของสิ่งมีชีวิต เหล่านั้น ที่ไม่อาจมองได้ตามเปล่าได้ จัดเป็นนามธรรม ได้แก่ เวทนา (ความรู้สึก) สัญญา (ความจดจำได้) สังขาร (สภาพที่ปรุงแต่ง) และ วิญญาณ (การรับรู้) ดังนั้น มนุษย์จะดำรงอยู่ได้ต้องประกอบด้วยเบญจขันธ์ เหล่านี้ มีรูปธรรมแต่ไม่มีนามธรรมประกอบก็ไม่ได้ ก็เหมือนหุ่นยนต์ที่ไม่จิตใจ ไม่มีชีวิตชีวา ตรงกันข้ามมี นามธรรมแต่ไม่มีรูป ก็ไม่มีใครเห็นตัวตนรูปร่างว่าเป็นอย่างไร ไม่เครื่องบ่งบอกว่าเป็นคนหรือสัตว์เดรัจฉานที่ ชัดเจน

มีวิธีพัฒนาชีวิตมนุษย์อย่างไร

ชีวิตมนุษย์ ก็คือเบญจขันธ์ ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวไม่คงที่ อยู่ในกระแสแห่งความเกิดดับ สืบเนื่องอยู่ตลอดเวลา แม้ในทางจิตการปรุงแต่งก็ไม่เหมือนกันในแต่ละคนแต่ละช่วงเวลา เนื่องจากเป็นไปตาม หลักปฏิจจนุปบาทและไตรลักษณ์นั่นเอง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556: 37 - 38) ดังนั้น ชีวิตที่ขาดการเรียนรู้ และการฝึกฝนอบรม ย่อมเป็นชีวิตที่ย่อนสมรรถภาพและไร้ประสิทธิภาพ ส่วนชีวิตที่มีการศึกษา ย่อมมี สมรรถภาพและประสิทธิภาพในการปรับตัวและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จนถึงขนาดสามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้ เป็นประโยชน์แก่ตัวมันได้ การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่จะทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของ สิ่งแวดล้อม และมีความเป็นใหญ่ในตัว ในการที่จะดำรงอยู่และแสวงประโยชน์จากการดำรงอยู่นั้น (พระพรหม คุณาภรณ์, 2556: 8) ในพุทธศาสนามีวิธีปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเรียกว่า สิกขา 3 ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้

1. **ศีล** หมายถึง การประพฤติดี ประพฤติถูกต้องตามหลักทั่ว ๆ ไป ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน เป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อย ปราศจากขั้นต้น ๆ ทางกาย ทางวาจาของตน ที่เกี่ยวกับสังคมและส่วนรวม หรือเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่

2. **สมาธิ** หมายถึง การบังคับจิตใจของตัวเองไว้ให้อยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ตนต้องการ จึงมีอีกคำที่สำคัญ คือคำว่า “กมมนิโย” แปลว่า สมควรแก่การทำงาน และคำนี้เป็นคำที่พระพุทธองค์ทรงแสดงลักษณะจิตที่เป็นสมาธิ

3. **ปัญญา** หมายถึง การฝึกฝนอบรม ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งที่บังพวามที่มันเป็นจริง โดยปกติคนทั่วไปไม่สามารถรู้อะไร ๆ ให้ถูกต้องตามที่เป็นจริงได้ คือมันถูกแต่เพียงตามที่เราเข้าใจเอาเอง หรือตามโลกสมมติ มันจึงไม่ใช่ตามความจริง ด้วยเหตุนี้ พุทธศาสนาจึงมีระเบียบเรียกว่า ปัญญาสิกขาขึ้นอีกส่วนหนึ่งเป็นส่วนสุดท้ายสำหรับจะได้ฝึกฝนอบรมให้เกิดความเข้าใจ ให้เห็นแจ้งในสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริงโดยสมบูรณ์

คำว่า “**ความเข้าใจ**” กับคำว่า “**ความเห็นแจ้ง**” นั้น ในทางธรรมะแล้วไม่เป็นอันเดียวกัน “**ความเข้าใจ**” นั้นอาศัยการคิดคำนึงด้วยการใช้เหตุผลบ้าง หรือการคาดคะเนเอาตามเหตุผลต่าง ๆ บ้าง ส่วน “**ความเห็นแจ้ง**” ไปไกลกว่านั้น คือต้องเป็นสิ่งที่เราได้สัมผัสมาแล้ว ด้วยการผ่านผจญสิ่งนั้น ๆ มาด้วยตนเอง หรือด้วยการมีจิตใจจดจ่อต่อเนื่องอยู่กับสิ่งนั้น ๆ โดยอาศัยการเฝ้าเพ่งดูอย่างพินิจพิจารณา จนเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายไม่หลงใหลในสิ่งนั้น ๆ ด้วยน้ำใสใจจริง ไม่ใช่ด้วยการคิดเอาตามเหตุผล เพราะฉะนั้น ปัญญาสิกขาตามหลักของพุทธศาสนา จึงไม่ได้หมายถึงปัญญาที่ได้มาจากหลักของเหตุผล เหมือนที่ใช้กันอยู่ในวงการศึกษาวិชาการสมัยปัจจุบัน ปัญญาในทางพุทธศาสนา ต้องเป็นการรู้แจ้งเห็นแจ้งด้วยน้ำใสใจจริง ด้วยการผ่านผจญสิ่งนั้น ๆ มาแล้ว โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง (Spiritual Experience) จนฝังใจแน่วแน่ ฉะนั้น การพิจารณาในทางปัญญาตามสิกขาข้อนี้ จึงต้องใช้สิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้วในชีวิต ที่คนทั่วไปเรียกว่า **ประสบการณ์** เพื่อเป็นเครื่องพิจารณาหรือเป็นเรื่องที่มีน้ำหนักมากพอที่จะทำให้ใจเราเกิดความรู้สึกสลดสังเวช เบื่อหน่ายในสิ่งทั้งหลาย ที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนเหล่านั้นอย่างแท้จริง (พุทธศาสนิกฯ, ม.ป.ป: 56 - 57)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวว่าการพัฒนาคนนั้นต้องทำใน 3 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 พฤติกรรม ได้แก่ วินัย การทำมาหากินเลี้ยงชีพ และวิธีปฏิบัติในการผลิตเสพบริโภคแบ่งปัน และอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม

ด้านที่ 2 จิตใจ ได้แก่ คุณธรรม ความรู้สึก แรงจูงใจ และสภาพจิตใจ เช่น ความสุข ความพอใจ ความสดชื่นเบิกบาน

ด้านที่ 3 ปัญญา หรือปรีชาญาณ ความรู้ความเข้าใจเหตุผล การเข้าถึงความจริง รวมทั้งความเชื่อถือทัศนคติ ค่านิยม และแนวความคิดต่าง ๆ (พระธรรมปิฎก, 2546: 188)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาสติปัญญาในพุทธศาสนา จะมีการพัฒนาเป็นระบบเป็นขั้นตอนและมีความเป็นองค์รวมประสานควบคู่กันไป ไม่แยกพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่ง มนุษย์ที่เป็นเต็มตัวจำเป็นต้องผ่านการพัฒนาทางด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และ สติปัญญา (ปัญญา) ตามลำดับ เมื่อพัฒนาถึงขั้นปัญญาแล้ว ปัญญาถือว่าเป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวจัดปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้มีความลงตัวพอดี และ

เป็นตัวนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีอิสรภาพและสันติสุข (พระธรรมปิฎก, “การพัฒนาที่ยั่งยืน”, 2546: 250) ฉะนั้น หน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติในเบญจขันธ์นี้ คือต้องทำให้ความรู้แจ้งเกิดขึ้น นั่นหมายถึงต้องพัฒนาถึงด้านที่ 3 คือ ปัญญาเท่านั้น เพื่อขจัดความโง่เสีย และก็จะเห็นเองว่า ไม่มีส่วนไหนที่เป็นตัวเป็นตนอันน่ายึดถือ เมื่อนั้น การยึดถือก็แตกสลายลง พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนเรื่องนี้มากกว่าเรื่องอื่น ๆ สรุปลงโดยย่อแล้ว “เบญจขันธ์เป็น อนัตตา”(พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 74 – 75) การพัฒนาชีวิตคนใน 3 ด้าน จึงเป็นการพัฒนามนุษย์ให้มีความ เข้าใจเห็นแจ้งในเบญจขันธ์อย่างมีสติรู้เท่าทัน มีอิสรภาพ ไม่ยึดมั่นถือมั่น และมีชีวิตที่สมบูรณ์เต็มตัว

ประเภทสติปัญญาของคน

เมื่อก้าวโดยทางธรรมชาติของศักยภาพในการพัฒนาสติปัญญา หรือความฉลาดมนุษย์ (Intelligence Quotient: I.Q.) พระพุทธศาสนาได้แบ่งระดับสติปัญญาของบุคคลไว้ 4 ประเภท คือ (พระธรรมปิฎก, “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์”, 2546: 120)

1. **อุคฆิตัญญู (the genius, the intuitive)** ผู้ที่พอยกหัวข้อก็รู้, ผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน แต่พอท่าน ยกหัวข้อขึ้นแสดง หมายถึง มนุษย์ที่มีความฉลาดมาก เปรียบได้กับลักษณะของบัวที่อยู่พ้นน้ำแล้ว
2. **วิปจิตัญญู (the intellectual)** ผู้รู้ต่อเมื่อขยายความ, ผู้รู้เข้าใจได้ ต่อเมื่อท่านอธิบายความ พิสดารออกไป หมายถึง มนุษย์ที่มีความฉลาดพอตัว เปรียบเหมือนลักษณะของบัวที่อยู่เสมอน้ำ
3. **เนยยะ (the trainable)** ผู้ที่พอจะแนะนำได้, ผู้ที่พอจะค่อยชี้แนะนำให้เข้าใจได้ ด้วยวิธีการ ฝึกสอนอบรมต่อไป หมายถึง มนุษย์ที่มีความฉลาดปานกลาง เปรียบเหมือนลักษณะของบัวที่อยู่ใต้น้ำ
4. **ปทปรมะ (an idiot)** ผู้มีบทเป็นอย่างยิ่ง, ผู้มีปัญหา สอนให้รู้ได้แต่เพียงบทหรือพยัญชนะ หรือ ถ้อยคำ ไม่อาจเข้าใจหรือรู้คือความหมาย หมายถึง มนุษย์ที่มีความโง่เขลา เปรียบเหมือนลักษณะของบัวที่ยัง อยู่โคลนตม

เมื่อพิจารณาจากบุคคลทั้ง 4 ประเภทนี้แล้ว จะเห็นว่า บุคคล 3 ประเภทแรก สามารถพัฒนาตนเอง ได้จากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง คือ มนุษย์ประเภทที่ 2 และ 3 สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ประเภทที่ 1 และ 2 ได้ตามลำดับ ยกเว้นประเภทที่ 4 เท่านั้น ที่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยรอบข้างและความพยายามเป็นอย่างมาก หลายเท่ากว่าบุคคลประเภทอื่น ๆ ในฝึกฝนพัฒนาตนเองในทุก ๆ ด้าน จึงจะสามารถพัฒนาให้อยู่ในระดับที่ สูงขึ้นไปได้

คุณลักษณะที่เกิดจากการพัฒนาสติปัญญา

มนุษย์เมื่อมีการพัฒนาตามศักยภาพของสติปัญญา จนเกิดเข้าใจและเห็นแจ้งจริงในชีวิตตามขั้น 5 ของแต่ละ คน แล้ว จะทำให้มีคุณลักษณะของผู้พัฒนาตนจนมีสติปัญญาขั้นสูง ที่เรียกว่า **ปฏิสัมภิตา** (พระธรรมปิฎก, “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์”, 2546: 121) ซึ่งหมายถึง ปัญญาแตกฉาน ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า analytic insight, penetrating insight, discrimination หรืออาจรู้จักโดยทั่วไปว่า “ความรอบรู้ ความ เก่ง ความมีเชี่ยวชาญปัญญา” ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกับคำว่า “ความฉลาด (I.Q.)” โดยลักษณะของผู้มีปัญญา แตกฉานหรือความฉลาดในทางพระพุทธศาสนาแบ่งไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. **อัทธปฏิสัมภิตา (discrimination of meanings, analytic insight of consequence)** ปัญญาแตกฉานในอรรถ, ปรึกษาแจ้งในความหมาย, เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยาย

ออกไปได้โดยปริยายโดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อกันออกไปได้จน ล่วงรู้ถึงผล หมายถึง มนุษย์ที่มีความฉลาดในการคิดวิเคราะห์แยกแยะและเชื่อมโยงในสิ่งที่เป็นประโยชน์และ ไม่ใช่ประโยชน์

2. ธรรมปฏิบัติสัมภิตา (discrimination of ideas, analytic insight of origin) ปัญญาแตกฉานใน ธรรม, ปรีชาแจ้งในหลัก, เห็นอรรถาธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทำหรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่าง หนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ หมายถึง มนุษย์ที่มีความฉลาดในหลักการ รู้จักอธิบายความให้พิสดาร

3. นิรุกติปฏิบัติสัมภิตา (discrimination of language, analytic insight of philology) ปัญญา แตกฉานในนิรุกติ, ปรีชาแจ้งในภาษา, รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่าง ๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่น เข้าใจและเห็นตามได้ หมายถึง มนุษย์ที่มีความฉลาดในการสื่อสาร การใช้ภาษาที่เหมาะสมกับคน สถานที่ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ

4. ปฏิภาณปฏิบัติสัมภิตา (discrimination of language, analytic insight of philology) ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ, ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ, มีไหวพริบซุ่มซ่าบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยง เข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้เหมาะสม เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์ หมายถึง มนุษย์ที่ มีความฉลาดในการรู้เท่าทันคน สถานการณ์ สภาพแวดล้อม โดยไม่ตกเป็นเหยื่อของสิ่งเหล่านั้น

ดังนั้น คุณลักษณะของผู้ที่พัฒนาตนเต็มศักยภาพแล้ว จะเกิดปัญญาแตกฉาน หรือ ปฏิบัติสัมภิตาในด้าน ต่าง ๆ ดังเช่นพระสาวกที่ฝึกฝนพัฒนาตนจนบรรลุมรรคผลได้แล้ว สำเร็จเป็นพระอรหันต์แบบธรรมดาบ้าง เป็นพระอรหันต์ที่มาพร้อมกับคุณสมบัติที่ได้ปฏิบัติสัมภิตา 4 นี้ด้วยบ้าง นอกจากพระอรหันต์เหล่านั้นมีปัจจัย ในอดีตชาติส่งเสริมแล้ว ยังมีปัจจัยในปัจจุบันคือ สติปัญญาที่อบรมฝึกฝนมาเฉพาะด้าน ศักยภาพและความ พยายามของแต่ละคนที่แตกต่างกัน จึงส่งผลให้ท่านเหล่านั้นมีคุณสมบัติพิเศษกว่าพระอรหันต์บุคคลทั่วไป พุทธ ศาสนาถือว่า คุณลักษณะเหล่านี้เกิดขึ้นมากจากเหตุปัจจัย มนุษย์ทุกคนแม้มีศักยภาพที่ติดตัวมาไม่เท่ากัน แต่ ความเพียรพยายาม ความมุ่งมั่นอดทน ความมีศรัทธา มีกัลยาณมิตร และการรู้จักแสวงหาความรู้ เป็นสิ่งที่ ทุกคนสร้างขึ้นเพื่อสามารถพัฒนาตนเองให้ประเสริฐกว่าสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นได้ อีกทั้ง จะเห็นว่า ปฏิบัติสัมภิตา 4 นี้ เกิดกับบุคคลใด บุคคลนั้นจะมุ่งใช้สร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมและสังคมเป็นหลักเสมอ หรือกล่าวง่าย ผู้มี ความฉลาดหรือปัญญาแตกฉาน มักจะสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณมากกว่าก่อปัญหาให้กับชีวิตตนเองและผู้อื่น

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง “เบญจขันธ์: พุทธชีวิตศันเพื่อการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์” ทำให้เกิดองค์ ความรู้ใหม่เกี่ยวกับมุมมองความคิดเห็นเกี่ยวกับชีวิตตามหลักเบญจขันธ์เพื่อการพัฒนาสติปัญญามนุษย์ให้ ถูกต้องและเหมาะสม อีกทั้ง สามารถนำไปบูรณาการและประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนที่มีความ ศักยภาพด้านสติปัญญาที่แตกต่างกันกันในแต่ละวัย ดัง

สรุปเป็นแผนภูมิภาพดังนี้

จากภาพแผนภูมิภาพ เรื่อง “เบญจขันธ์: พุทธชีวิตที่ศรัทธาเพื่อการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์” แสดงถึงความเชื่อมโยงของสิ่งชีวิตที่เกิดจากองค์ประกอบสำคัญเหมือน คือ เบญจขันธ์ (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) โดยเฉพาะชีวิตของคนๆ ที่เข้าสู่ระบบของการพัฒนาต้องได้รับการศึกษา 3 ด้าน ที่เรียกว่า สิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ควบคู่ไปกับการวัดผลการพัฒนาไปในตัว คือ ภาวนา 4 (กาย ศีล จิต ปัญญา) การจะพัฒนาครบถ้วนบริบูรณ์นั้น ผู้สอนหรือผู้พัฒนาเองก็ต้องเข้าใจในศักยภาพของตนว่าอยู่ในระดับไหน แล้วจึงย้อนกลับไปเลือกวิธีการพัฒนาให้ผ่อนหนักผ่อนเบาตามความสามารถของแต่ละคนให้เหมาะสม เมื่อเข้าใจและพัฒนาตามบริบทของตนเองแล้ว ผลลัพธ์ที่ได้ย่อมส่งผลให้ผู้พัฒนาตนมีปัญหาแตกฉาน ความฉลาด เขาวัวปัญญา หรือสติปัญญาบริบูรณ์ใน 4 อย่าง ซึ่งเรียกว่า ปฏิสัมภิทา สติปัญญาในลักษณะนี้จะทำให้บุคคลนั้นมีความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) เข้าใจและเห็นแจ้งในสรรพชีวิตเช่นเดียวกันตัวเองที่เป็นมนุษย์นั่นเอง

บทสรุป

สติปัญญาของมนุษย์เกิดมาจากการมีอยู่ของเบญจขันธ์ หรือขันธ์ 5 ในชีวิตของมนุษย์เอง เป็นความสามารถได้รับการพัฒนาจากศักยภาพภายในของแต่ละคน ในพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐได้ตีความสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ บนโลกนี้เพราะการฝึกฝนพัฒนา การฝึกฝนพัฒนาตามสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา จะทำให้มนุษย์มีชีวิตสมบูรณ์และมีทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ เป็นการมีความเข้าใจและเห็นแจ้งในเบญจขันธ์ที่มาประกอบกันเป็นชีวิตมนุษย์นี้อย่างรู้เท่าทันว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณนี้ แยกออกไปก็ไม่มีเราไม่มีเขา เมื่อรวมกันเข้าก็ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น สิ่งที่เป็นปกปิดความจริงไม่ให้เราเห็นความจริงข้อนี้ คืออวิชชาขั้นในตัวเราเอง ถ้าหากอวิชชาเกิดขึ้นจำเป็นต้องทำให้เบาบางลงน้อยลง ด้วย

กระบวนการศึกษาตามสิกขา ทั้งนี้ การพัฒนามนุษย์จะให้เกิดประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้ จำเป็นต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านร่างกาย พัฒนาการทางอารมณ์ พัฒนาการทางสังคม พัฒนาการทางสติปัญญา และพัฒนาการทางศีลธรรมควบคู่กันไป กล่าวคือชีวิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ ต้องพัฒนาให้ครบถ้วนทั้งกาย ศีล จิตใจ และปัญญา ตามสติปัญญาของแต่ละคน มนุษย์ที่พัฒนาสติปัญญาตามพุทธชีวิตทัศน์เช่นนี้ จึงมีความเพียบพร้อมด้วยสติและปัญญา เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการจัดการสถานการณ์ต่าง ๆ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เข้าใจในสรรพสิ่งอย่างมีเหตุผลและปราศจากอคติ ด้วยการพัฒนาศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่องตามแนวทางสัมมาปฏิบัติ เพื่อให้สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น และสามารถบรรลุเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ สมกับที่คนทั่วเรียกว่า “เป็นผู้มีสติปัญญาสมบูรณ์”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการศึกษาในครั้งนี้มี 2 ประเด็น คือ

1. ข้อเสนอแนะในการนำบทความวิชาการไปใช้ประโยชน์ โดยการนำไปประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษากับผู้เรียนแต่ละช่วงวัย หรือหน่วยงานที่ต้องการพัฒนาศักยภาพด้านสติปัญญาของบุคลากรให้มีประสิทธิภาพในการทำงานดียิ่งขึ้น
2. ข้อเสนอแนะในเขียนบทความวิชาการครั้งต่อไป โดยการศึกษาหลักเบญจขันธ์ในประเด็นเกี่ยวกับโลกทัศน์ หรือการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบระหว่างชีวิตทัศน์และโลกทัศน์ตามหลักเบญจขันธ์

บรรณานุกรม

- พาสนา จุลรัตน์. (2548). **จิตวิทยาการศึกษา**. ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปรีชาพล ชูศรี และคณะ. (2562). **เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ สำหรับการบริหารงานและการบริการภาครัฐ เวอร์ชัน 1.0 (พฤศจิกายน 2562)**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส.พิจิตรการพิมพ์ จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). **ปรัชญาการศึกษาไทย ภาค พุทธธรรม: แกนนำการศึกษา** (ภาคต้นของหนังสือ ปรัชญาการศึกษาของไทย). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2560). **จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญติ่มั่นคงการพิมพ์.
- สุกมล มุ่งพัฒนสุนทร. (2018). **ยุคแห่งสังคม AI: หาก AI มาแทนที่มนุษย์**. เอกสารการประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8. พฤศจิกายน.

Cronbach, Lee J.. (1971). **Essential of Psychological Testing**. 3rd. ed., New York: McGraw-Hill, Inc..

Erikson E. (1968). **Identity: Youth, and Crises**. New York : Norton.

Kohiberg L.. (1981). **Essay on moral development**. New York: Harper & Row.

Piaget, J. (1964a). (1968). **Six psychological studies**. (A Tenzer & D. Elkind, trans.) New York: Vintage Books.

Thorndike, E.L.. (1967). **Animal Intelligence**. New York: Macmillan.

Vygotsky, L. S.. (1986). **Thought and Language**. Cambridge, MA : MIT Press.

Wechsler David. (1958). **The Measurement and Appraisal of Adult Intelligence**. 4th. Ed.. The William & Wilkins Company, Baltimore